

Stoicyzm i epikureizm w literaturze i kulturze

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Horacy, *Pieśń IX: Sorakte*, [w:] Zygmunt Kubiak, *Zygmunt Kubiak: Literatura Greków i Rzymian.*, tłum. Zygmunt Kubiak, Warszawa 1999, s. 468–469.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń XIV*, [w:] tegoż, *Jana Kochanowskiego Dzieła polskie. Pieśni*, t. Księgi pierwsze, oprac. Jan Lorentowicz, Warszawa 1919.
- Źródło: Leopold Staff, *Przedśpiew*, [w:] Leopold Staff, *Gałąź kwitnąca*, Warszawa 1922, s. 5.
- Źródło: Zbigniew Herbert, *Kamyk*, [w:] tegoż, *Wiersze zebrane.*, oprac. Ryszard Krynicki, Kraków 2011, s. 725.
- Źródło: Horacy, *Pieśń IX*, [w:] tegoż, *Pieśni, ks.I*, tłum. Zygmunt Kubiak.
- Źródło: Zbigniew Herbert, *Do Marka Aurelego*, [w:] *Struna światła*, 1956.
- Źródło: Marek Krajewski, *Doskonałość dzięki innym*, „Znak” 2019 r., nr 764, dostępny w internecie: www.miesiecznik.znak.com.pl/doskonaloscdziekiinnym-marek-krajewski/ [dostęp 14.10.2020 r.].
- Źródło: Leopold Staff, *Przedśpiew*, [w:] tegoż, *Gałąź kwitnąca*.
- Źródło: Marek Aureliusz, *Rozmyślania*, t. II, s. 17.
- Źródło: Jan Lechoń, *Mochnicki*, [w:] tegoż, *Poezje*, Wrocław 1990, s. 16.
- Źródło: Epikur.

Stoicyzm i epikureizm w literaturze i kulturze

Adalbert von Roessler, *Horacy*, 1922

Źródło: Flickr, domena publiczna.

Jak kształtował się światopogląd humanistyczny? Jakie nurty filozofii greckiej miały największy wpływ na myśl odrodzenia? Jeśli zgodzimy się z Cyceronem, że filozofia jest „uprawą duszy” i jako taka, kształtuje naszą kulturę, to ziarna zasiane przez myśl filozoficzną stoicyzmu i epikureizmu wydały wspaniałe owoce na gruncie literatury renesansu i pozostają żywą inspiracją dla twórców współczesnych.

Twoje cele

- Dowiesz się, jaki był wpływ stoicyzmu i epikureizmu na kulturę odrodzenia.
- Sprawdzisz, którzy autorzy z czasów rzymskich przyczynili się do rozpowszechnienia myśli stoików i epikurejczyków.
- Zrekonstruujesz elementy myśli stoicyzmu i epikureizmu, pojawiające się w utworach polskich poetów okresu renesansu i wieków późniejszych.

Przeczytaj

Filozofia hellenistyczna

Karol Miller, *Odwiedziny w Czarnolesie*, 1878.

Poglądy stoików i epikurejczyków zostały ponownie odkryte w okresie renesansu, przy czym obie te postawy łączono. Poznawano je za pomocą pism autorów rzymskich: Seneki, Cyserona i Horacego. Jan Kochanowski znał poemat Lukrecjusza *O naturze rzeczy*, który był dla niego źródłem doktryny epikurejskiej, a autora uważał za wyjątkowego poetę. Stoicyzm i epikureizm, obok chrystianizmu, stały się filozoficzną podstawą humanistycznego światopoglądu czarnoleskiego poety. Przeniknęły one do jego twórczości głównie za sprawą Horacego, którego Kochanowski wielokrotnie naśladował.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Tłumacząc powstanie świata, stoicy nawiązywali do Heraklitejskiej koncepcji ognia jako pierwotnej zasady świata. Na samym początku istniała tylko ognista pneuma, z niej powstały następnie trzy pozostałe

Szkoła stoików istniała prawie 500 lat i przetrwała do II w. n.e. W poglądach na budowę świata stoicy nawiązywali do jońskich filozofów przyrody, zwłaszcza do Heraklita. Tak jak on byli wyznawcami materialnego **monizmu** – uważali, że **bytem** może być tylko to, co działa i podlega działaniu, a więc ciała. Inaczej mówiąc, wszystko, co istnieje, ma charakter materialny, nawet dusza i bogowie. Jeśli coś nie jest materialne, to znaczy że jest niebytem, próżnią.

żywioty. W dalszym procesie ewolucji pierwotna pramateria ulegała coraz większemu zróżnicowaniu, a po osiągnięciu maksymalnego poziomu rozpoczynał się etap ponownego scalania, który kończył się wielkim pożarem świata (ekpyrosis). Po czym cały cykl się powtarzał. Była to zatem teoria wiecznego powrotu.

Źródło: Fir0002, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

za monistyczną koncepcją świata, w którym Bóg to zarówno mitologiczny Zeus, działający racjonalnie i celowo **logos**, jak i materialna pneuma. Etyka stoików okazała się zbieżna w wielu miejscach z etyką chrześcijańską, co sprawiło, że myśliciele chrześcijańscy zainteresowali się takimi postaciami jak Seneka.

Z czasem najbardziej znanym działem filozofii stoików stały się poglądy etyczne oraz w mniejszym stopniu fizyka.

Wyznawali ponadto **panteizm**, czyli pogląd, że cały świat ma boski charakter. Nie pojawiał się u nich dualizm między Bogiem a światem, konsekwentnie opowiadali się

W okresie renesansu, epoce ponownego odkrywania antyku, sięgnięto po raz kolejny do stoicyzmu, który przyswajano za pośrednictwem Seneki, Cicerona i Horacego.

Od lewej: Seneka Młodszy (autorzy obrazu: Pedro Berruguete, Justus z Gandawy, ok. 1473), Horacy (autor obrazu: Giacomo di Chirico, 1871), Ciceron (autorzy obrazu: Pedro Berruguete, Justus z Gandawy, ok. 1472–1476).

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Poglądy etyczne stoików korespondowały w znacznej mierze z ich zapatrywaniami na budowę świata. **Kosmos**, a więc wszystko to, co otacza człowieka, ma charakter racjonalny i boski. Wszystko to, co istnieje i dzieje się w świecie, wynika z konieczności. Wychodząc z takiego założenia, stoicy łatwo wskazywali najwłaściwszą drogę postępowania. Człowiek, jeśli chce w swoim życiu osiągnąć szczęście, musi poznać prawa, w oparciu o które funkcjonuje cały świat i im się podporządkować, a tym samym wewnętrznie uniezależnić od wszelkich zewnętrznych zdarzeń i okoliczności. Celem ludzkiego życia jest życie zgodne z naturą, czyli boskim logosem przenikającym wszystko, a więc kosmos i ludzką duszę.

Stoicy, podobnie jak jońscy filozofowie, stali na stanowisku **hylozoizmu**, w ciałach wyróżniali dwa czynniki: bierny, czyli materię (*hyle*), oraz aktywny czyli *logos*, oba materialne. *Logos* to – podobnie jak u Heraklita – kosmiczna siła, rozum świata, działający w sposób celowy, który stoicy wyobrażali sobie jako tchnienie (*pneuma*) przenikające **materię** i pobudzające ją do działania. *Pneuma* podobne było do stanu między ogniem a powietrzem. Każda istniejąca rzecz zawiera w sobie rozum zalążkowy (*logoi spermatikoi*), będący źródłem jej życia i rozwoju.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DlePw2YU>

Autor tekstu: Tomasz Tomasik.

Czyta dr Paweł Trojanowski.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o. o, licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału Stoicyzm i epikureizm w literaturze i kulturze.

Filozofem, który miał duży wpływ na literaturę i sztukę, był cesarz Marek Aureliusz. Jego napisane po grecku dzieło *Ta eis heauton* (*Do siebie sameo*), znane współcześnie jako *Rozmyślenia*, nie było powszechnie znane w starożytności. Dopiero w czasach odrodzenia zyskało na popularności. Prywatny monolog, prześiąknięty rezygnacją i poczuciem niepewności świata, odpowiadał też nastrojom późniejszych epok.

((Marek Aureliusz

Rozmyślenia

Długość życia ludzkiego – to punkcik, istota – płynna, spostrzeganie – niejasne, zespół całego ciała – to zgnilizna, dusza – wir, los – to zagadka, sława – rzecz niepewna. Krótko mówiąc, wszystko, co związane z ciałem, to rzeka, co z duszą, to sen i mara. Życie – to wojna i przystanek chwilowy w podróży, wspomnieniem pośmiertnym – zapomnienie. Cóż więc może posłużyć za ostoję? Tylko jedno: filozofia. A ona zasadza się na utrzymywaniu naszego demona bez zmazy i szkody, aby był silniejszy nad przyjemność i cierpienie, by nic nie czynił bez rozważenia ani w sposób fałszywy

Postać Marka Aureliusza pojawiła się w filmie *Gladiator* Ridleya Scotta.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

i obłudny, by nie pragnął od nikogo niczego. I by wszystkie zdarzenia i losy przyjmował jako pochodzące skądś stamtąd, skąd sam przyszedł. A przede wszystkim, by w każdym położeniu oczekiwał śmierci z otuchą w przeświadczeniu, że to nic innego, jak rozkład pierwiastków, z których każde stworzenie się składa. Jeżeli zaś samym pierwiastkom nie straszna jest przemiana nieustanna jednego w drugi, dlaczego by się obawiać przemiany i rozkładu wszystkich? Przecież to dzieje się zgodnie z prawami natury. A nic nie jest złe, co jest zgodne z naturą.

Źródło: Marek Aureliusz, *Rozmyślania*, t. II, s. 17.

Tym, co zakłóca szczęście człowieka, są afekty, czyli uczucia zanadto kierowane bezrozumnym popędem. Stoicy wskazywali cztery takie negatywne uczucia: nadmierną przyjemność, smutek, żądzę, strach. Jeśli się im ulegnie, prowadzą do cierpienia (*pathos*), dlatego też zalecali apatię, czyli uwolnienie od afektów. Stawało się to możliwe wtedy, gdy człowiek starał się żyć na sposób rozumowy, kierując się cnotą. Stoicy dokonali rozróżnienia tego, co dobre (cnoty), i tego, co złe (afekty). Reszta, czyli bogactwo, siła fizyczna, zaszczyty, zdrowie, to rzeczy obojętne. Ponieważ między nimi też trzeba dokonywać wyboru, dzielili je jeszcze na te, które warto wybierać, i te, które należy odrzucić. Do tych pierwszych zaliczyli np. zdrowie, rodzinę, uznanie.

Słownik

monizm

(gr. *mónos* – jedyny) filozoficzny pogląd uznający naturę wszelkiego bytu za jednorodną: materialną, duchową lub materialno-duchową; monizm jest poglądem przeciwnym do dualizmu i pluralizmu

byt

podstawowe filozoficzne pojęcie ontologii; byt rozumiany jest na wiele różnych sposobów, przede wszystkim oznacza jednak to, co istnieje; istnieją różne kategorie bytów: absolutny, intencjonalny, idealny, intencjonalny, konieczny, myślny, realny

panteizm

(gr. *pan* – wszystko, *theos* – bóg) pogląd filozoficzno-religijny utożsamiający wszystko z bogiem lub absolutem

logos

(gr. słowo) u stoików termin *logos* pojawił się jako zasada organizująca, reguła, według której wszystko się urzeczywistnia, oraz prawo, które jest wspólne dla wszystkich rzeczy i wszystkimi rządzi

kosmos

(gr. porządek, ład wszechświata) termin wprowadzony przez pitagorejczyków, oznaczający harmonię, porządek i piękno układu liczbowego; pojęcie filozofii greckiej, przejęte przez średniowieczną naukę i filozofię chrześcijańską oznaczające świat jako harmonijną i uporządkowaną całość oraz przeciwieństwo chaosu

hylozoizm

(gr. *hýlē* – materia, *zōē* – życie) koncepcja filozoficzna, według której ruch i życie są nieodłączne od materii

materia

(łac. *materia*) byt rozciągający się w przestrzeni i w czasie; jedno z podstawowych pojęć filozofii oznaczające wszystkie obiekty, które można badać fizycznymi metodami

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj nagrań i porównaj ze sobą dwa wiersze: pieśń poety rzymskiego i jej parafrazę dokonaną przez polskiego twórcę. Wskaż wszystkie podobieństwa i różnice między tymi dwoma wierszami. Zwróć uwagę na odmienne zakończenia. Jak można wyjaśnić te różnice?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PdP9KvoKS>

Horacy

Pieśń IX, ks. I

Widzisz, jak białe dziś w głębokim śniegu
Stoi Sorakte. Lasy utrudzone
Ledwie dźwigają brzemię. Rzeki
Nieruchome, skute ostrym mrozem.
Przegnaj to zimno, do ognia nieskąpo
Drew dorzucając, a jeszcze łaskawiej
W sabińskim dzbanie czteroletnie
Przynieś tutaj wino, mój Taliarchu.
Resztę pozostaw bogom: kiedy oni
Wichrów nad wrzącym morzem kłębowski
Wyglądzą, już ani cyprysy
Nie zadrzą, ani stare jesiony.

Co będzie jutro, nie badaj. Dzień każdy,
Jaki się zdarzy nam, za zysk poczytaj,
A nie pogardzaj, chłopcze, słodką
Miłością ani tańcem, dopóki
Twojej kwitnącej młodości daleko
Do gderliwości siwej. Łąki teraz
Dla ciebie i dróżki w godzinie
Umówionej, i wieczorne szepty,
I zdradzający dziewczynę ukrytą
W najgłębszym kącie śmiech miły, i zastaw
Zerwany z jej ramienia albo
Z palca nie tak bardzo opornego.

Źródło: Horacy, *Pieśń IX: Sorakte*, [w:] Zygmunt Kubiak, *Zygmunt Kubiak: Literatura Greków i Rzymian*, tłum. Z. Kubiak, Warszawa 1999, s. 468–469.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PdP9KvoKS>

Jan Kochanowski

Pieśń XIV, ks. I

Patrzaj, jako śnieg po górach się bieli,
Wiatry z północy wstają,
Jeziora się ścinają,
Żorawie, czując zimę, precz lecieli.
Nam nie lza, jedno patrzeć też swej rzeczy:
Niechaj drew do komina,
Na stół przynoszą wina,

Ostatek niechaj Bóg ma na swej pieczy!
Przypadków dalszych żaden z nas nie zgadnie:
I próżno myśleć o tym,
Co z nami będzie potym;
W godzinie wszystko Bóg wywróci snadnie.
Krótki wiek długiej nadzieje nie lubi.
Niechaj nie schodzi cało,
Coś się do rąk dostało;
Za to, co ma być, żaden ci nie ślubi.
Jeleniom nowe rogi wyrastają;
Nam, gdy raz młodość minie,
Już na wiek wiekom ginie,
A zawżdy gorsze lata przypadają.

Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń XIV*, [w:] tegoż, *Jana Kochanowskiego Dzieła polskie. Pieśni*, t. Księgi pierwsze, oprac. J. Lorentowicz, Warszawa 1919.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Antyk pojawiał się także bardzo często w poezji **Zbigniewa Herberta**, poety niejednokrotnie nawiązującego do filozofii stoicyzmu, czego przykładem może być wiersz *Do Marka Aurelego*, w którym postać autora *Rozmyślań* została ukazana jako równocześnie cesarz, wódz i filozof.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PdP9KvoKS>

Zbigniew Herbert

Do Marka Aurelego

Dobranoc Marku lampę zgaś
i zamknij książkę Już nad głową
wznosi się srebrne larum gwiazd

to niebo mówi obcą mową
to barbarzyński okrzyk trwogi
którego nie zna twa łacina
to lęk odwieczny ciemny lęk
o kruchy ludzki łąd zaczyna
bić I zwycięży Słyszysz szum
to przypływ Zburzy twe litery
żywołów niewstrzymany nurt
aż runą świata ściany cztery
cóż nam – na wietrze drzeć
i znów w popioły chuchać mącić eter
gryźć palce szukać próżnych słów
i wlec za sobą cień poległych
więc lepiej Marku spokój zdejm
i ponad ciemność podaj rękę
niech drży gdy bije w zmysłów pięć
jak w wątłą lirę ślepy wszechświat
zdradzi nas wszechświat astronomia
rachunek gwiazd i mądrość traw
i twoja wielkość zbyt ogromna
i mój bezradny Marku płacz

Zbigniew Herbert, *Do Marka Aurelego*, [w:] *Struna światła*, 1956.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W innym wierszu Herberta zatytułowanym *Kamyk* tytułowy przedmiot urasta do rangi symbolu postawy stoickiej:

Zbigniew Herbert

Kamyk

kamyk jest stworzeniem
doskonałym
równy samemu sobie
pilnujący swych granic
wypełniony dokładnie
kamiennym sensem
o zapachu który niczego nie przypomina
niczego nie płoszy nie budzi pożądania
jego zapach i chłód
są słuszne i pełne godności
czuję ciężki wyrzut
kiedy go trzymam w dłoni
i ciało jego szlachetne
przenika fałszywe ciepło
- Kamyki nie dają się oswoić
do końca będą na nas patrzeć
okiem spokojnym bardzo jasnym

Źródło: Zbigniew Herbert, *Kamyk*, [w:] tegoż, *Wiersze zebrane.*, oprac. R. Krynicki, Kraków 2011, s. 725.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Filozofią życiową stoików i epikurejczyków interesowali się także poeci żyjący w epokach bardziej nam współczesnych. Autorem bardzo często odwołującym się do różnych aspektów kultury antyku był Leopold Staff. Przykładem nawiązania z jednej strony do stoickiego postulatu życia w emocjonalnym zrównoważeniu, a z drugiej – do postawy św.

Franciszka z Asyżu może być jego wiersz *Przedśpiew*, który kończy się następującymi słowami:

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PdP9KvoKS>

Leopold Staff

Przedśpiew

I uczę miłowania, radości w uśmiechu,

W łzach widzieć słodycz smutną, dobroć chorą w grzechu,

I pochwalam tajń życia w pieśni i w milczeniu,

Pogodny mądrym smutkiem i wprawny w cierpieniu.

Źródło: Leopold Staff, *Przedśpiew*, [w:] tegoż, *Gałąź kwitnąca*, Warszawa 1922.

Natomiast wiersz Jana Lechonia jest odrzuceniem stoickich ideałów:

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D12EsHmpN>

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału Jan Lechoń Mochnecki.

Jan Lechoń, *Mochnecki*

((Jan Lechoń

Mochnecki

(W r. 1832 Maurycy Mochnecki koncertował w Metzu).

Mochnecki jak trup blady siadł przy klawikordzie

I zwolna jął próbować akord po akordzie.

Już ściany pełnej sali w żółtym toną blasku,

A tam w kącie kirasjer w wyłączanym kasku,

A tu bliżej woń perfum, dam strojonych sznury,

A wyżej, na galerji — milcz serce — mundury!

Tylko jeden krok mały od sali go dzieli,

Krok jeden przez wgłębienie dla miejskiej kapeli, —

On wie, że okop hardy w tej przepaści rośnie,

Więc skrył się za okopem i zagra o wiośnie.

Rozpędził blade palce świergotem w wiolinie,
I mały smutny strumień z pod ręki mu płynie.
Raz wraz rosa po białej pryska klawiaturze,
I raz po raz w wiolinie kwitną polne róże.
Rosną. Większe, smutniejsze, pełniejsze czerwienią,
Coraz niżej i niżej, uschną, w bas się zmieniają!
Nie. Równy, równo rosną w jakiś smutny taniec,
Rozdrganą klawiaturę przebłagał wygnaniec,
I nagle się rozplakał po klawiszach sztajer,
Aż poszedł szmer po sali, sali Biedermayer.

Głupio, sennie, bezmyślnie kręci się i kręci,
Jakieś myśli chce straszne wyrzucić z pamięci,
Do piersi jakąś białą przytulił pierś drżącą
I czuje tuż przy piersi nieznosne gorąco,

I tysiąc światel w oczach, w czyjejś twarzy dołki,
I zapach... białej sukni, ubranej w fijołki.

Nagle złoty kirasjer poruszył się w kącie.
Sto myśli jak kanonjer stanęło przy loncie,
Stu spojrzeń obcej sali przeszły go miecze,
Wstyd idzie ku estradzie — czuje, jak go piecze.
Więc do basu ucieka i tępo weń tłucze.
Po tym tańcu szalonym niech ręce przepłucze,
Z tych czerwonych, duszących róż otrząsa płatki,
Rozsypuje po sali w tysiączne zagadki,
W sto znaków zapytania, sto szmerów niechęci.
Nie pyta. Już jest w basie. Już tam się wyświęci.
Raz, dwa, trzy, cztery — wali. Niechaj mu otworzą,
Niechaj wyjdą z chorągwią, wyjdą z Matką Bożą,
Niech mu końskie kopyta przelecą po twarzy,
I niechaj go postawią gdziekolwiek na straży:
Na ulicy stać będzie z karabinem w dłoni...

...Słyszysz sala: ktoś idzie, ostrogami dzwoni — —

Ostrogą spiał melodję, a akompanjament
Szaleje, krzyczy w basie, rośnie w straszny zamęt —
Ku sali bagnetami już mierzy, już blisko —

I ton jeden uparcie wybija — nazwisko!!!
Wciąż czyste, w rozszalałe wplątuje się głosy
I wali, wali w basie murem Saragossy,
Oszałałych Hiszpanów wyciem, darcie, jękiem,
I znów wraca ku górze załamionym dźwiękiem —
W mazurze — nie — w mazurku idą wszystkie pary,
By całą klawiaturę owinąć w sztandary.

Zatrzymali się wszyscy w srebrzystych kontuszach,
A klawikord im ducha rozplomienia w duszach,
I wzdłuż długich szeregów przewija pas lity,
Tysiąc głów podgolonych podnosi w błękity,
I wszystkie karabele jedną ujął dłonią,
I uderzył w instrument tą piekielną bronią,
Aż struna się ugięła, ta w górze, płaczliwa,
I cisza jest w wiolinie. Cisza przeraźliwa.

Po martwej, głupiej strunie, po fijołków woni,
Po czyichś smutnych oczach, jakieś białej dłoni,
Jgkichś światłach po nocy i szeptach w komorze,
Po księżycu, po gwiazdach! Mój Boże! Mój Boże!
Gdzieś się gubi i zwija, przeciera pas lity,
Po księżycu, po gwiazdach, po Rzeczypospolitej.
Po sali idzie cisza przeraźliwa, blada,
I obok tęgich boszów w pierwszym rzędzie siada.
Wzrok wlepia martwy, ślepy w jakiś punkt na ścianie
I patrzy w Mochnackiego, kiedy grać przestanie.

— — — — —
A on, blady jak ściana, płacze, zrywa tony
I kolor z pod klawiszy wypruwa — czerwony,
Aż wreszcie wstał i z hukiem rzucił czarne wieko
I spojrzał — taką straszną, otwartą powieką.
Aż spazm ryknął, strach podły, i z miejsc się porwali:

„Citoyens! Uciekać! Krew pachnie w tej sali!!!”

Źródło: Jan Lechoń, *Mochnacki*, [w:] tegoż, *Poezje*, Wrocław 1990, s. 16.

Polecenie 2

Zastanów się, w jakim stopniu zmanifestowana w tych utworach postawa życiowa jest nawiązaniem do stoicyzmu i/lub do epikureizmu.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Zapoznaj się z fragmentem wywiadu przeprowadzonym z polskim pisarzem Markiem Krajewskim. Zastanów się nad tym, czy praktyki oraz rozważania wywodzące się z tych nurtów filozoficznych mogą być dzisiaj dla nas przydatne.

((Marek Krajewski

Doskonałość dzięki innym

Stoicyzm rozumiem bowiem także jako sztukę życia, jak to ujął w swojej znakomitej książce Piotr Stankiewicz. Sztuka ta jest umiejętnością dopasowania się do świata, polegającą na tym, że nieustannie zadajemy sobie pytania, czy nasze wyobrażenia są prawdziwe i adekwatne względem rzeczywistości czy też nie. Często wszak mylimy rzeczywistość z naszymi wyobrażeniami o niej. Dla przykładu, jadę samochodem, spieszę się na spotkanie, a po drodze natrafiam na korki, czerwone światła i niespodziewane remonty. W mojej głowie budzi się wyobrażenie: „Ależ mam pecha!”. Jest ono jednak z całą pewnością nieprawdziwe. Ani czerwone światła, ani rozkopane ulice, ani żadne inne zdarzenie na świecie nie są – bo być nie mogą – w ogóle zainteresowane naszym życiem. Nie są one istotami rozumnymi, którym zależy na wprowadzaniu w naszą codzienność pecha lub szczęścia. Jest takie piękne zdanie, że wyobrażenia stoją i czyhają tylko, by człowiek wpuścił je do swego umysłu. Stoik pod żadnym pozorem tego nie czyni, bo patrzy na świat niezwykle trzeźwo i postrzega go takim, jaki on w istocie jest. To prawda, że ważna jest tutaj umiejętność rozstrzygnięcia tego, co jest od nas zależne, a co nie. Częstotliwość zmiany światła – trzymajmy się tego przykładu – nie jest od nas zależna. Jeśli zatem fakt, że trafiamy na czerwone światło, nazywamy pechem, wprowadzamy wyobrażenie w krąg naszego umysłu i dokonujemy fałszywej operacji.

Źródło: Marek Krajewski, *Doskonałość dzięki innym*, „Znak” 2019 r., nr 764, dostępny w internecie: www.miesiecznik.znak.com.pl/doskonaloscdziekiinnym-marek-krajewski/ [dostęp 14.10.2020 r.].

Teraz postaraj się uzupełnić tekst w taki sposób, by stanowił podsumowanie analizowanego fragmentu.

Stoickie praktyki, mające na celu , umożliwiają nam podejmowanie decyzji w różnych sytuacjach, w których możemy doznawać poczucia bezsilności. Tego rodzaju sytuacje wiąże się docierających do nas z naszego najbliższego otoczenia. Długotrwałe doznawanie stanu nadmiernej stymulacji może wzmacniać w nas , co z kolei powoduje poczucie na warunki naszego życia. W tym kontekście stoickie wyzwolenie się od namiętności należałoby zinterpretować jako praktykę umożliwiającą , sprzyjającej podejmowaniu trafniejszych decyzji, uwzględniającej współdziałanie z otaczającym nas światem.

ze wspomnieniem przykrych doświadczeń

siły we własne możliwości

braku wpływu

wiary w możliwość wpływu

nieuleganie namiętnościom

poczucie rozproszenia

stosowanie biernego oporu wobec rzeczywistości

osiągnięcie stanu wewnętrznej równowagi

ze zbyt dużą ilością bodźców

poczucie siły

Ćwiczenie 2

Zaznacz twierdzenia dotyczące stoicyzmu, z którymi zgodziłby się Marek Aureliusz.

☐

Szczęście jest możliwe wtedy, gdy człowiek stara się żyć na sposób rozumowy, kierując się cnotą.

☐

Tym, co zakłóca szczęście człowieka, są afekty, czyli uczucia zanadto kierowane bezrozumnym popędem.

☐

Takie rzeczy, jak bogactwo, fizyczna siła, zaszczyty czy zdrowie, to rzeczy, dzięki którym łatwiej stać się stoikiem.

☐

Stoicy uważali, że uczucia jak: przyjemność, smutek, żądza, strach, prowadzą do prawdziwego poznania.

Ćwiczenie 3

Jeszcze raz przeanalizuj wiersz Zbigniewa Herberta *Kamyk*. Dlaczego możemy potraktować kamyk Herberta jako symbol postawy stoickiej? Na czym polega doskonałość kamyka?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PdP9KvoKS>

Zbigniew Herbert *Kamyk*

kamyk jest stworzeniem doskonałym

(...)

o zapachu który niczego nie przypomina niczego nie płoszy nie budzi pożądania

(...)

czuję ciężki wyrzut kiedy go trzymam w dłoni i ciało jego szlachetne przenika fałszywe ciepło

(...)

Ćwiczenie 4

Osoba wypowiadająca się w wierszu wyznaje, iż trzymając kamyk w ręku, czuje wyrzut (chyba sumienia). Jak sądzisz dlaczego? Zaznacz poprawną odpowiedź.

- ☐ Osoba mówiąca w wierszu czuje wyrzut sumienia, ponieważ podniesienie kamyka zmienia otoczenie.
- ☐ Osoba mówiąca w wierszu może czuć wyrzut sumienia, ponieważ trzymając kamyk w ręku, oddaje mu swoje ciepło, co zmienia stan tej osoby.
- ☐ Osoba mówiąca w wierszu może czuć wyrzut sumienia, ponieważ trzymając kamyk w ręku, oddaje mu swoje ciepło, co fałszuje lub zaburza doskonałość kamyka.

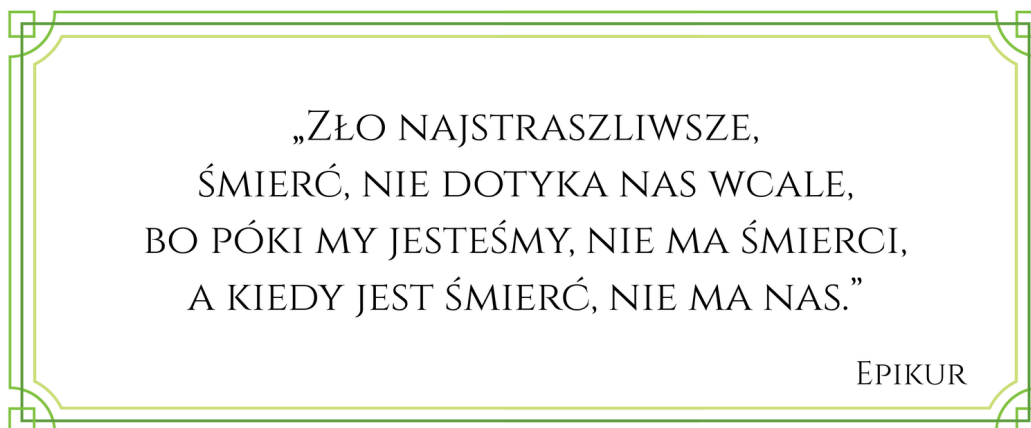
Ćwiczenie 5

Jeśli założymy, że kamyk w powyższym wierszu rzeczywiście symbolizuje stoicyzm, to jaką postawę wobec stoicyzmu przyjmuje podmiot liryczny? Czy wiersz jest pochwałą postawy stoickiej?

Zastanów się, co oznaczają poniższe słowa Epikura i oznacz stwierdzenia, które są zgodne myślą filozofa.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Zdaniem Epikura śmierć nie powinna nas napawać lękiem.

tak ☐nie ☐

Epikur uważa lęk przed śmiercią za czynnik, który niepotrzebnie unieszczęśliwia człowieka.

tak ☐nie ☐

Śmierć, według Epikura, to ostateczne połączenie atomów tworzących ciało i duszę.

tak ☐nie ☐

Jeśli uświadomimy sobie, czym naprawdę jest śmierć, stanie się to dla nas źródłem nieszczęścia i niepokoju.

tak ☐nie ☐

Po pierwsze dlatego, że pozbywamy się wówczas lęku przed grożącymi nam pośmiertnymi karami (dusza bowiem nie jest nieśmiertelna), a to pozwala lepiej docenić życie doczesne.

tak ☐nie ☐

Po drugie, uświadomiwszy sobie, że śmierć to po prostu koniec doznań zmysłowych, jawi się ona jako ukojenie wszystkich dręczących nas w życiu cierpień.

tak ☐nie ☐

Ćwiczenie 7

Jak sądzisz, dlaczego stoicyzm uważa się za szkołę życia? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Praca domowa

Ćwiczenie 8

Napisz esej, który byłby rozwinięciem następującej myśli Seneki: *Aby poznać siebie, trzeba się wystawiać na próbę. Tylko tak może się przekonać każdy, na co go stać.*

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Stoicyzm i epikureizm w literaturze i kulturze

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

IX. Epikureizm i stoicyzm jako dwa paradygmaty etyki. Uczeń:

- 4) podaje przykłady obecności wątków epikurejskich i stoickich w literaturze polskiej.

Lektura obowiązkowa

- 6) do wyboru fragment z pism jednego z następujących autorów (w związku z działami IX i XI treści nauczania): Epikur, Epiktet, Seneka, Marek Aureliusz lub św. Augustyn.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Dowiesz się, jaki był wpływ stoicyzmu i epikureizmu na kulturę odrodzenia.
- Sprawdzisz, którzy autorzy z czasów rzymskich przyczynili się do rozpowszechnienia myśli stoików i epikurejczyków.
- Zrekonstruujesz elementy myśli stoicyzmu i epikureizmu, pojawiające się w utworach polskich poetów okresu renesansu i wieków późniejszych.

Cele operacyjne. Uczeń:

- opisuje wpływ stoicyzmu i epikureizmu na kulturę odrodzenia;

- bada, którzy autorzy z czasów rzymskich przyczynili się do rozpowszechnienia myśli stoików i epikurejczyków;
- rekonstruuje elementy myśli stoicyzmu i epikureizmu, pojawiające się w utworach polskich poetów okresu renesansu i wieków późniejszych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- esej filozoficzny;
- audiobook.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Stoicyzm i epikureizm w literaturze i kulturze”. Uczniowie mają zapoznać się z treściami w sekcji „Przeczytaj” i przygotować prezentację, w której przedstawia przykłady ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel przedstawia uczniom temat lekcji i cele zajęć, które wyświetla przy użyciu tablicy interaktywnej lub rzutnika, oraz wspólnie z uczestnikami zajęć ustala kryteria sukcesu.

2. Dyskusja wprowadzająca. Zalogowany na platformie nauczyciel sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującemu oraz uzupełniają informacje o swoje przykłady. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszanej tematyki. Po zakończeniu dyskusji chętna lub wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** W zależności od stanu przygotowania uczniów do lekcji nauczyciel prosi o indywidualne, ciche zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” lub od razu przechodzi do podziału uczniów na kilka grup, które na podstawie e-materiału układają pytania do quizu dla innych grup. Następnie nauczyciel wraz z uczniami określa zasady rywalizacji i punktowania dobrych odpowiedzi (np. gra na czas lub na liczbę poprawnych odpowiedzi). Przeprowadzenie gry w klasie. Nauczyciel lub wybrany uczeń dba o prawidłowy przebieg quizu zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami. Nauczyciel nagradza zwycięską drużynę, np. ocenami z aktywności.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Wysłuchaj nagrań i porównaj ze sobą dwa wiersze: pieśń poety rzymskiego i jej parafrazę dokonaną przez polskiego twórcę. Wskaż wszystkie podobieństwa i różnice między tymi dwoma wierszami. Zwróć uwagę na odmienne zakończenia. Jak można wyjaśnić te różnice?* Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.
3. Uczniowie dobierają się pary. Następnie wspólnie wykonują ćwiczenia od 1 do 7 z sekcji „Sprawdź się”. Ochotnicy prezentują rozwiązania na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie 8 z sekcji „Sprawdź się”. Na następnych zajęciach wybrane osoby mogą przeczytać swoje eseje.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Stankiewicz P., *Sztuka życia według stoików*, Warszawa 2021.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.

